

Līpoti pukupuku o nā Lāuga mai nā Komihina (Commissioners) i te Fakamahinoga Fakahologa (Procedural Hearing) Aho Gafua 19 Aukuho 2019

Takitakifono Satyanand

E fakailoa e kimātou nā tino na hao mai (survivors), ō lātou kāiga, vāega lagolago, amipaha Hukehuke (inquiry ambassadors) ma nā tino o te Kulupu Faufautua Mō nā Tino na hao mai (Survivor Advisory Group).

E vēia ona taku atu i te Fakamahinoga Kāmata (preliminary hearing) ko te Komihina o te Kalauna e fakaaogā ē ia ni auala e fā ke fakauma ai ā mātou gāluega:

- Fonotaga ma he tino tautahi (private sessions)
- Fakamahinoga mō tagata uma (public hearings) ma laulau fakatāmilo (roundtables)
- Hukehukega ma peleni fakatū
- Pāea atu (outreach) ma fakatahiga ma nā komiuniti

Ko nā auala tāua uma iēnei mō te Komihina ke fakalogo ai mai ni tino kehekehe e tokalahi ma ke fakamāopopo ni fakamatalaga tūlaga lelei.

Komihina Erueti

Ke hakili ke maua e uiga ki nā auala kehekehe ke fakatahi ai ki te Hukehukega:

- Fano ki te kupega tafakilagi www.abuseincare.org.nz
- Telefoni mai kimātou i te nūmela 0800 222 727

Ko te Fakamahinoga fakahologa tēnei ka fehoahoani kia te kimātou ke tapena mō te Fakamahinoga o te Tūlaga e i ei (29 Oketopa – 8 Novema 2019).

Ko te aho tēnei ko mātou ka:

- Fakamatala ni iētahi o nā igoa e fakaaogā e kimātou i nā fakamahinoga.
- Talanoa e uiga pe vēhea ona fai te Fakamahinoga o te Tūlaga e i ei (Contextual hearing).

MĀTAU: ka hēai ni molimau e ōatu i te aho tēnei

Ko te Fakamahinoga o te Tūlaga e i ei 'kā heti te kikilaga' mō nā Fakamahinoga mō tagata uma a kimātou. I te Fakamahinoga o te Tūlaga e i ei ka fakalogo atu kimātou mai nā tino na hao mai, vāega hapoti, faiākoga mai nā Lunivehitē ma iētahi ākoga maualuga (academics) ma nā tino poto fakapitoa.

Fakamahinoga mō Tagata Uma

E 8 ia pou (pillars) mai te Kautū o te Fakamāinaga (Terms of Reference) ke takitaki ai ā mātou gāluega uma, e aofia ai nā fakamahinoga mō tagata uma:

- Leo
- Māfuaga ma te tūlaga e fano ai ki te tauhiga
- Tūlaga ma te lahi o te faikinoga
- Āfāinaga o te faikinoga
- Hihitemi o māfuaga (Systemic factors)
- Toe fakalelei (redress) ma kolēni ma fakafou te ōlaga (rehabilitation)
- Hūiga pe vēhea ona mātou taukikila lelei
- Te Tiriti o Waitangi

E lea mai te tūlāfono ko nā fakamahinoga mō tagata uma e tatau ke:

- Haoloto
- Hē fakapito
- Hē fakailoga tino

Ko te uiga tēnei:

- E i ei nā igoa tau ki te tūlāfono e tatau ona fakaaogā e kimātou kae ka fakamatala atu e kimātou pe heā ō lātou uiga.
- Ko iētahi taimi e tatau ke fakaaogā e kimātou te tūlāfono ona e puipuia ai nā tino e fakatahi atu ki ei.
- Ko nā faiga a kimātou e matala ma faigōfie ke maua.
- E hē manakomia e koe he lōia.
- Ko te Hukehukega e hē vēia ko he fakamahinoga i te Falefakamahino (Court trial) – e hē fekehekeheaki. Mō he fakatakitakiga, ko nā Komihina e filifili e kilātou pe ko ai te mafai oi fakafehili nā molimau ma pe ko ni ā te mafai e kilātou oi fakafehili.
- Ko te Hukehukega e tatau ona fai tutuha ia tagata ma hē fakailoga tino.
- Ko nā Komihina ka fakamautinoa e kilātou ko nā fakamahinoga e fakataga ai nā tino ke maua e kilātou he logotonu lelei lahi.

Komihina Gibson

Ka mātau atu e kimātou te tūlaga o nā mea māhāni fai a Māoli (tikanga Māori) i nā fakamahinoga mō tagata uma. Ko nā Komihina e matea e kilātou nā manakoga kehekehe o tagata ma nā komiuniti iēia e fakatahi atu. Mō he fakatakitakiga, ko iētahi fakamahinoga mō tagata uma e fai i nā marae pe i nā Fale o nā Komuniti (Community Centres) ka ke maua ai e nā tino he fakalogoaga hili atu te logotonu ma lelei.

Fakafaigōfie ma Hapoti

- Ko nā koga ma nā faiga ka fakafaigōfie ke maua mō nā tino e hē katoatoa te mālohi, ō lātou kāiga ma nā vāega hapoti.
- Ka i ei he tino fakamatalakupu NZSL mō nā fakamahinoga mō tagata uma.
- Ka i ei ni auala kehe e fai ai he molimau vēia ko he vāega pe he kulupu o ni molimau.
- Ko nā Molimau e mafai ke na hē fakailoa te igoa pe kavatu niētahi hapoti ke fehoahoani kia te kilātou ke fakatahi ki ei.
- Ka fakatahi atu nā tino faigāluega o te Olamālōlō i nā fakamahinoga mō tagata uma.

Komihina Alofivae

E talia e kimātou ni lagona e fakaali mai e tuha ai ma nā faiga a kimātou ma nā fakamahinoga mō tagata uma.

E taku mai e te Tūlāfono Inquiries Act 2013 vēia ko he tino, kulupu pe he fakalāpotopotoa ko he Tino Tāua na Fakatahi Atu (Core Participant) kāfai:

- Ko lātou nae fakatahi atu ki he vāega lahi i te mātākupu tēia e hukehuke nei.
- Ko lātou e i ei he fiafiaga lahi i te matākupu.
- Ko lātou ātonu e faitiogia i te fakamahinoga.

E hē tatau ke kavea ma Tino Tāua na Fakatahi Atu ke fakatahi i he fakamahinoga mō tagata uma.

Tino Tāua na Fakatahi Atu:

- Kā mafai ke fai ni molimau ma fai ni fakatū i he fakamahinoga.
- Ko te tūlaga o te Tino tāua na fakatahi atu ātonu e fakaavanoa mō nā fakamahinoga fakapitoa.
- Ko nā tuhi talohaga e mafai ke fai i hō he taimi – fakafehokotaki mai kimātou ke iloa ai pe vēhea ona fai.
- Kua i ei he fuainumela o tagata ma fakalāpotopotoga kua uma te apalai ke kavea kilātou ma Tino Tāua na Fakatahi Atu.

Ko nā Komihina e fofou ko nā tino na hao mai, vāega hapoti ma nā kulupu komiuniti ke apalai ke kavea ma Tino Tāua na Fakatahi Atu, kāfai e talafeagai. Ko nā tino e i ei nā poto māhani pe tūlaga tutuha e mafai ke tukufakatahi ma apalai vē he kulupu.

Ko nā Komihina e gālulue i nā matākupu ma lagona mautū iēia kā fai i nā fakamahinoga mō tagata uma mai te 2020 ki te 2022.

E fakamāonia loa lava te polokalame o nā mea e fai oi kua fakahoa atu ai ke iloa e te tokalahi.

Ka i ei he 'tokumeni o nā gāoioiga' (scope document) ka tuku atu ka ko hēki faia nā fakamahinoga takitahi. Ka fakamatala atu ai pe heā te uiga o te fakamahinoga.

Komihina Shaw

Fakataga ke Ōatu (Leave to Appear)

Ko nā Komihina ka fai e kilātou te tonu pe ko ai te mafai ke fakatahi atu i he fakamahinoga mō tagata uma. Kāfai e fai te lātou tonu ka māfaufau kilātou ki nā mea e uiga:

- Pe i ei ni molimau tāua a te tino tēnā.
- Te nūmela o nā molimau ātonu e i ei ni ā lātou mau.
- Pe tatau te tino ke talanoa ka ke kavea ai te fakamahinoga e hē fakapito ki he tino (tiute o te fai i te āmiotou-[natural justice]).

Kāfai kua fakaavanoa te fakataga ke ōatu oi kua taku ai e nā Komihina kia te kilātou PE VĒHEA ona fakatahi kilātou i te fakamahinoga.

Fehoahoaniga Tupe Mō Nā Mea Tau Tūlafono (Legal Assistance Funding)

Ko nā tino e ōatu ki te fakamahinoga ātonu e tatau ona i ei ni fautuaga haoloto i nā mea tau tūlafono.

Hō he tino e fanatu ki he fakamahinoga mō tagata uma e mafai ke apalai ke fai hana lōia ma e totogi i te fakatupega mai te Commission's Legal Assistance Fund.

Ko nā fakamatalaga o nā mea iēnei koi gālulue lava ki ei ma kā fakailoa atu kāfai kua uma te tāpena.

Ko nā lōia e kilātou kaumaia nā fehoahoaniga tau tūlafono e ōmai mai ni tūlaga poto māhani kehekehe (diverse backgrounds).

Ko kilātou kua fakaavanoa ke ōatu ki te fakamahinoga Fakahologa tēnei:

- Ms Annette Sykes (Iagolago/lōia)
- Ms Sonja Cooper (Iagolago/lōia)
- Lotu Egelani (The Anglican Church)
- Te Kalauna (The Crown)
- Lotu Katoliko (The Catholic Church)
- Ami Fakaolataga (The Salvation Army)

Lōia Fehoahoani Simon Mount: Matākupu māhani na fakatū mai e kilātou na fakataga ke ōatu

Fakatonuga o te Puipuiga o mea Tōtino (privacy) ma Malu Puipuia Fakalilolilo (confidentiality)

E i ei nā popolega e uiga ki te puipuiga o mea tōtino a nā tino na hao mai, ō lātou kāiga ma nā vāega hapoti. E tatau kimātou ke fakamautinoa ko ō latou malu puipuia fakalilolilo e fakahao. Ko te Komihī e fai mea moni lava ki te tūlaga tēnei. Kua i ei nā hihitemi a kimātou e puipuia ai nā fakamatalaga o te tino tautokatahi ma teu malu puipuia fakalilolilo ai.

Ko te Kalauna ma te Ami Fakaolataga kua mālilie ke kave kehe te malu puipuia fakalilolilo ka ke mafai ai e nā tino na hao mai iēia na haini he feagaiga hē fakaalia nā fakamatalaga malu puipuia fakalilolilo (non-disclosure agreement) oi talanoa ki te Hukehukega.

Ko te Tūlāfono Section 15 o te Inquiries Act 2013 e fakataga ai te Hukehukega ke fai ē ia ni fakatonuga e uiga ki te malu puipuia fakalilolilo o nā fakamatalaga. Ko nā fakatonuga ka taku atu i luga o te mātou kupega tafakilagi. Ko tona uiga ka i ei te puipuiga mō kilātou e fofou ki ei.

Taimiga o nā talohaga fakamatalaga

Ko te Komihī ka taumafai ke kavatu ki nā fakalāpotopotoga ni avanoa lahi lele ke hakili ma maua ai nā tokumeni na talohaga atu kimātou ki ei.

E fakamoemoe ko nā fakalāpotopotoga kā fai nia lātou gāluega ki te hakiliga ke maua te fakamatalaga tēnā i he taimi vave. E tatau kitātou uma ona gālulue fakatahi i te mea tēnei.

Tūlaga Kautū ma Polokalame o nā Fakamahinoga

E fuafua e kimātou nā matākupu e talanoa ma nā matākupu mautū ma kā i ei he polokalame o nā fakamahinoga mō tagata uma e kavatu i he taimi lata mai.

Tiute o te Fai I te Āmiotonu ma Fautua Hē Fakapito (Amicus Curiae)

Na fakaali te manatu o te Kalauna ke tofi he Fautua Hē Fakapito ka ke fakamautinoa ai e i ei te tiute o te āmiotonu i nā fakamahinoga.

E talitonu te Komihī ko te Lōia Fehoahoani ka mafai ē ia ona fakamautinoa ko te Hukehukega e hē fakailoga tino. Ko te Lōia Fehoahoani ka fakailoa ē ia ki nā Komihina kāfai e i ei he vāega e tatau ke fakatahi atu ki te fakamahinoga pe manakomia foki he lōia.